

Η ιστορική επέτειος της Ελαφονήσου και η απελευθέρωση του πρώτου κατοικημένου Επτανησιακού νησιού

/ [Γενικά Θέματα](#)

Από την Αντιπρόεδρο του

ΕΠΟΠΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ του **Συλλόγου Επιστημόνων Ελαφονήσου**

ΑΡΩΝΗ ΜΑΡΙΑ του Ιωάννου, Φιλόλογο-Ιστορικό Τέχνης

«Αυτός ο τόπος ο μικρός, ο μέγας ...»

Ο τόπος μας είναι μικρός. Μία νησίδα και τα περί αυτής στο νοτιότερο άκρο της Πελοποννήσου. Ο τόπος μας είναι μικρός, μα έχει παράδοση και ιστορία τεράστια, που πάει, χωρίς διακοπή, πάνω από 4000 χρόνια πριν. Ακόμα και το χάσμα που άνοιξε ο σεισμός, σαν γίναμε νησί, δεν διατάραξε ετούτη τη συνέχεια. Αυτός ο μικρός, ο απομακρυσμένος τόπος, εκτός από μακρά ιστορία, έχει επιπλέον προικιστεί με ένα φυσικό δώρο που του προσδίδει – σε πείσμα της περιορισμένης του έκτασης – μιαν απλωσιά και μιαν ανοιχτοσύνη, κι ένα μέγεθος ανεξάντλητο: τη θάλασσα. Και δεν εννοώ μόνο τη φυσική ομορφιά της θάλασσας μα και την πρόκλησή της, το κάλεσμα των ανοιχτών οριζόντων που διαμορφώνει τη φυσική ροπή για το καινούργιο, το ελεύθερο πνεύμα, την αναζήτηση. Αυτός ο σπάνιος συνδυασμός της μακράς ιστορίας, της πλατιάς θάλασσας και της μικρής γης που χαρακτηρίζει αυτόν τον τόπο αποτελεί συνάμα και τη μεγάλη του δύναμη, σαν να γεννάται όλος του ο πλούτος μέσα ακριβώς από την αντίθεση των μεγεθών που τον συνιστούν. Η Ελαφονήσος είναι ένας μικρός-μεγάλος τόπος. Ένας προικισμένος τόπος.

Το μεγαλείο αυτού του μικρού τόπου γιορτάζουμε σήμερα με την επέτειο της

απελευθέρωσης από τους Άγγλους και την ένωση του νησιού με την υπόλοιπη ελεύθερη Ελλάδα 164 χρόνια πριν, στις **6 Ιουλίου 1850**. Μα ο εορτασμός είναι διττός. Ο τόπος έχει βαθιές θρησκευτικές ρίζες, όπως μαρτυρά η αποπεράτωση του Ιερού Ναού του Αγ. Σπυρίδωνος, του πολιούχου και προστάτη του νησιού, στις **9 Ιουλίου 1858**, την οποία επίσης τιμούμε σήμερα.

Η διπλή αυτή επέτειος καθιερώθηκε μόλις το 2003 με ειδικό **Προεδρικό Διάταγμα** (54/2003, ΦΕΚ 59/Α/7.3.2003) χάρη στην ευγενική προσπάθεια του Ελαφονησιώτη Πανεπιστημιακού και Ιστορικού Ερευνητή, **Κωνσταντίνου Σπ. Μέντη**. Αν ένας τόπος δεν είναι μόνο οι φυσικές ομορφιές του, μα και οι άνθρωποι και η ιστορία του, και η ιστορική μνήμη δεν είναι απλώς χρέος μα και βαθιά ανθρώπινη ανάγκη, τότε οφείλουμε να αναγνωρίσουμε την πολύτιμη συμβολή συντοπιτών μας, όπως ο **Κωνσταντίνος Μέντης** και ο γιατρός και αρχαιολόγος **Τζώρτζης Ανωμήτρης** στην έρευνα, καταγραφή, και διατήρηση αυτής της μνήμης και ιστορίας του τόπου. Σύμφωνα με τις ιστορικές αυτές μελέτες, μετά τη μακρά κατοχή της από Ενετούς, Τούρκους, και Γάλλους, η Ελαφόνησος αποτέλεσε επίσημα τμήμα της Επτανήσου Πολιτείας το 1804 – όπως άλλωστε τα Κύθηρα και τα Αντικύθηρα – που περιήλθε στην κυριαρχία των Άγγλων το 1809. Η ένωση του νησιού με την Ελλάδα είναι άμεσα συνδεδεμένη με τις διπλωματικές και πολιτικές εξελίξεις της νεώτερης ιστορίας της χώρας μας. Σύμφωνα με τον Κωνσταντίνο Μέντη, η Ελαφόνησος ήταν το πρώτο κατοικημένο νησί των Επτανήσων που απελευθερώθηκε από τους Άγγλους και το πρώτο Κυθηραϊκό νησί που απέκτησε την ανεξαρτησία του.

Σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη αυτή έπαιξε η de facto προσάρτηση της Ελαφονήσου στην Ελλάδα το 1828 από τον κυβερνήτη της Ελλάδας Ιωάννη Καποδίστρια. Ακολούθησε μία περίοδος αγγλο-ελληνικών διενέξεων που κορυφώθηκαν το 1849-1850 με τον αποκλεισμό ελληνικών λιμανιών από τους Άγγλους. Ύστερα από αντίδραση των Γάλλων και διπλωματικές ενέργειες των Ρώσων, που διαμήνυσαν ότι προστατεύουν «τας νήσους Ελαφόνησον και Σαπιέντζα», οι Άγγλοι δέκοψαν το εμπάργκο και ο υπουργός των Εξωτερικών Ανδρέας Λόντος υπέγραψε στις **6 Ιουλίου 1850** σύμβαση με την Αγγλία με την οποία η Ελαφόνησος ενώνονταν οριστικά με την Ελλάδα. Έτσι έληξε η ξένη κυριαρχία στο νησί, που διήρκεσε πάνω από 1000 χρόνια. Ωστόσο, καίρια ήταν η συμβολή των Μανιατών στην απελευθέρωση της Ελαφονήσου. Ο **Τζανετάκης Γρηγοράκης**, της ονομαστής Μανιάτικης οικογένειας των Γρηγοράκηδων, αγωνιστών της Επανάστασης του 1821, ίδρυσε κατόπιν έγκρισης της Ελληνικής Κυβέρνησης το **1837**, και ενώ το νησί βρισκόταν ακόμη υπό βρετανική κατοχή, τον **νεώτερο οικισμό της Ελαφονήσου** με την εγκατάσταση οικογενειών από τη Μάνη, τα Κύθηρα και τα γύρω χωριά των Βατίκων. Η ύπαρξη μόνιμου οικισμού αποτέλεσε σημαντικό

επιχείρημα στη διεκδίκηση του νησιού από την Ελληνική κυβέρνηση.

Στις **9 Ιουλίου 1858**, οχτώ χρόνια μετά την ένωση με την Ελλάδα, οικοδομήθηκε στον οικισμό της Ελαφονήσου ο ιερός ναός του Αγ. Σπυρίδωνα, προστάτη Αγίου του νησιού. «Κτήτορες Πασχάλης Γερακάρης και Φλωρούσα Δραγονίτσα σύζυγός του», διαβάζουμε σε επιγραφή του ναού. Σύμφωνα με την παράδοση, η αρχική πρόθεση ήταν ο ναός να χτιστεί σε άλλο σημείο του νησιού – στη στροφή προς το Κοντογόني – όμως ο άγιος εμφανίστηκε στον κτήτορα και του υπέδειξε το ακριβές σημείο καθώς και το όνομα της εκκλησίας. Έτσι, ο ναός χτίστηκε πάνω στη βραχονησίδα στην είσοδο του λιμανιού, σύμβολο έκτοτε του νησιού και προστασία των ναυτικών του. Ο ναός, που ανακαινίστηκε το 1862, είναι απλός στο εσωτερικό του, έχει όμως ένα από τα ομορφότερα ιερά σκαλιστά τέμπλα και εικόνες του 19ου αιώνα. Το γραφικό γεφυράκι που ενώνει τον ναό με το λιμάνι χτίστηκε πολύ αργότερα, περίπου το 1954-1955. Όταν ακόμη δεν υπήρχε το γεφύρι, οι κάτοικοι πατούσαν πάνω στα βράχια για να πάνε στην εκκλησία.

Η **διπλή αυτή επέτειος**, πολιτικής και θρησκευτικής σημασίας, συνδέει επομένως και επίσημα τη μοίρα αυτού του τόπου με την ελεύθερη Ελλάδα. Η Ελαφονήσος, ελεύθερη πλέον, από το 1850 πορεύεται την ιστορική πορεία της χώρας μας από τούτο το νότιο άκρο της Πελοποννήσου, από τούτο το ακρωτήριο όχι μακριά από το νοτιότερο άκρο της Ελλάδας. Ο εορτασμός αυτός μάς υπενθυμίζει ποιοι είμαστε, πώς βρεθήκαμε σε τούτο τον τόπο, τους αγώνες που έγιναν για να στεριώσουμε εδώ, και να συνδέσουμε ελεύθεροι και περήφανοι τη μοίρα μας και τον πολιτισμό μας με την ιστορία της νεώτερης Ελλάδας. Γιατί η ιστορία του τόπου αυτού, όπως μαρτυρούν τα αρχαιολογικά ευρήματα και οι αναφορές σε αρχαία κείμενα, καλύπτει πάνω από 4000 χρόνια. Το 1968 ο Άγγλος αρχαιολόγος Nicholas Flemming ανακάλυψε στον υποθαλάσσιο χώρο Παυλοπέτρι, 600 μόλις μέτρα από το λιμάνι του νησιού, έναν προϊστορικό οικισμό και εργάστηκε με ομάδα αρχαιολόγων του πανεπιστημίου Cambridge για την αποτύπωση του οικιστικού σχεδίου.

Παυλοπέτρι Ελαφονήσου

Σύμφωνα με τις τότε δημοσιεύσεις, η πολιτεία διαθέτει δρόμους, πλατείες, κτίσματα, και τάφους της Μυκηναϊκής εποχής, και το μέρος πιστεύεται ότι κατοικήθηκε το 2800 π.Χ. Το Παυλοπέτρι προσήλκυσε πρόσφατα το ενδιαφέρον αρχαιολόγων του πανεπιστημίου Nottingham και από το 2009 έως το 2013 εκπονήθηκε, εδώ σε τούτα τα νερά, ένα σημαντικό ερευνητικό πρόγραμμα Βρετανών και Ελλήνων αρχαιολόγων με τη χρήση των πιο σύγχρονων μεθόδων

ενάλιας αρχαιολογίας με σκοπό τη συνέχιση των προηγούμενων ερευνών, την τοπογράφηση, την ψηφιακή αποτύπωση του βυθισμένου οικισμού, και την εκπόνηση σχεδίου προστασίας, συντήρησης και ανάδειξής του.

Σύμφωνα με τα νέα στοιχεία διαπιστώθηκε ότι το Παυλοπέτρι είναι **η αρχαιότερη βυθισμένη πολιτεία στον κόσμο**, με οργανωμένη κατοίκηση ήδη από την τέταρτη χιλιετία π.Χ, δηλαδή πάνω από 1200 περίπου χρόνια απ' ό,τι υπολόγιζαν αρχικά. Η ψηφιακή αναπαράσταση αυτής της πολιτείας παρουσιάστηκε στο γνωστό πλέον ντοκυμαντέρ του βρετανικού BBC με τίτλο «Παυλοπέτρι: Η Πόλη Κάτω από τα Κύματα». Το ντοκιμαντέρ και τα σχετικά δημοσιεύματα έκαναν την Ελαφόνησο γνωστή παγκοσμίως και δεν υπάρχει σήμερα κανείς, τουλάχιστον σε ευρωπαϊκό επίπεδο, που να μην μιλά με θαυμασμό για το νησί με την αρχαιότερη βυθισμένη προϊστορική πόλη στον κόσμο. Έτσι συνδέεται το νήμα της νεώτερης ιστορίας της μεταεπαναστατικής Ελλάδας με κείνο της προϊστορικής, και είμαστε σήμερα εδώ να τιμούμε τον αγώνα για ετούτα τα χώματα, ετούτες τις θάλασσες, που κρύβουν μέσα τους πολιτείες κατοικημένες χιλιάδες χρόνια πριν.

Ο τόπος μας επομένως μπορεί να είναι είναι μικρός, μα μας κάνει περήφανους για ρίζες που ανάγονται στα πιο μακρά βάθη της Ελληνικής Ιστορίας. Σ' αυτές τις παραλίες που τις κατοίκησαν Έλληνες που, ως φαίνεται, είχαν αναπτύξει ιδιαίτερα το εμπόριο και τη ναυτοσύνη, έχουμε το μοναδικό προνόμιο να ζούμε εμείς σήμερα και να μεγαλώνουν τα παιδιά μας. Όχι εύκολα, όχι χωρίς δυσκολίες. Η Ελαφόνησος, παρά το πλούσιο ιστορικό της παρελθόν, βιώνει ένα παρόν που στερείται των στοιχειωδών σε βασικούς τομείς, όπως η παιδεία, η υγεία, το περιβάλλον, ο πολιτισμός, η ακτοπλοία, η αποχέτευση, η σύγχρονη ύδρευση και λιμάνι.

Επιπλέον, σε ένα νησί που διαθέτει την αρχαιότερη βυθισμένη πόλη στον κόσμο – και σε αρχαία κείμενα, όπως του περιηγητή Παυσανία, αναφέρεται η ύπαρξη εδώ αρχαίων ιερών – δεν υπάρχει Αρχαιολογικό Μουσείο και σχέδιο προστασίας των αρχαιολογικών του χώρων. Διαθέτουμε έναν μοναδικό πολιτιστικό θησαυρό, το Παυλοπέτρι, και είναι καιρός να ευαισθητοποιηθούμε στο θέμα αυτό. Η μελέτη, προστασία, συντήρηση και ανάδειξη του Παυλοπετρίου είναι άμεση προτεραιότητα για λόγους ιστορικούς, πολιτιστικούς, εκπαιδευτικούς, και οικονομικούς. Η προγραμματική σύμβαση (Μάιος 2014) μεταξύ του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού, της Περιφέρειας Πελοποννήσου, και του Δήμου Ελαφονήσου για την προστασία και ανάδειξη του ενάλιου αρχαιολογικού χώρου του Παυλοπετρίου είναι ένα σημαντικό βήμα προς την κατεύθυνση αυτή.

Ο σημερινός εορτασμός έχει λοιπόν ιδιαίτερη σημασία όχι μόνο γιατί συντηρεί την ιστορική μνήμη και θρησκευτική πίστη, μα και γιατί μας καλεί όλους, ντόπιους και

μη, σε περίσκεψη και ορθοφροσύνη. Αλλιώς καταντά γράμμα κενό, μάζωξη που εξαντλείται σε πανηγυρικούς. Από την άποψη αυτή, η φετινή επέτειος είναι πιο επίκαιρη από ποτέ και η ορθοφροσύνη ανάγκη επιτακτική. Αν στα 1850 οι άνθρωποι αυτού του τόπου αγωνίστηκαν για την αποτίναξη της ξενοκρατίας και την ένωση με το Ελληνικό κράτος, αυτό το ίδιο κράτος σήμερα λαμβάνει αποφάσεις που δοκιμάζουν τη σημασία του εορτασμού. Σύμφωνα με απόφαση (αριθμ. 243) της Διυπουργικής Επιτροπής Αναδιαρθρώσεων και Αποκρατικοποιήσεων, όπως δημοσιεύτηκε στο 2883/14-11-2013 φύλλο της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως, μεταβιβάζεται και περιέρχεται χωρίς αντάλλαγμα στο ΤΑΙΠΕΔ (Ταμείο Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου), μεταξύ άλλων ακινήτων του Ελληνικού Δημοσίου, ακίνητο έκτασης 174,787,00 τ.μ στην περιοχή των παραλιών Σίμου και Σαρακήνικου της Ελαφονήσου. Μολονότι η κρατική απόφαση χαρακτηρίζει την έκταση ως περιοχή με δασικούς, περιβαλλοντικούς και νομικούς περιορισμούς, το ίδιο το Κράτος προχωρά στην αναζήτηση υποψηφίων επενδυτών για την ανέγερση ξενοδοχείων και εξοχικών κατοικιών. Αυτό που προκαλεί κατάπληξη είναι καταρχάς ότι η απόφαση ελήφθη ερήμην του Δήμου Ελαφονήσου, χωρίς ουδεμία κοινοποίηση ή ενημέρωση των τοπικών αρχών. Κυρίως όμως η απόφαση αυτή έρχεται σε κατάφωρη αντίθεση με την αναγνώριση της προς εκποίηση περιοχής ως δασικής προστατευόμενης περιοχής από το ίδιο το κράτος.

Ωστόσο, η εν λόγω παραβίαση αποκτά ευρύτερες διαστάσεις δεδομένου ότι εμπίπτει σε ευρωπαϊκούς περιορισμούς. Η παραλία του Σίμου-Σαρακήνικου είναι ένα από τα άλλα σπάνια δώρα με τα οποία έχει προικιστεί αυτός ο τόπος. Η παραλία, που έχει πρωταρχική θέση στις παραλίες της Μεσογείου και βρίσκεται μέσα στις δέκα ομορφότερες του κόσμου, έχει συμβάλει σημαντικά στην αύξηση του τουρισμού της Ελαφονήσου τα τελευταία χρόνια, στην τόνωση της τοπικής οικονομίας αλλά και της ευρύτερης περιοχής, και έχει γίνει πλέον σήμα κατατεθέν του νησιού – μαζί με το Παυλοπέτρι – ανά τον κόσμο. Η μοναδικότητα του Σίμου-Σαρακήνικου δεν έγκειται μόνο στο σπάνιο φυσικό κάλλος, στα εκπληκτικής ομορφιάς και καθαρότητας νερά. Η περιοχή, ως γνωστόν, έχει χαρακτηριστεί ως Τόπος Κοινοτικής Σημασίας του δικτύου NATURA 2000 (σύμφωνα με την Οδηγία 92/43/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 21ης Μαΐου 1992 για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων) λόγω των αμμοθινών και των ενδημικών ειδών που εμφανίζονται αποκλειστικά στις παραλίες και την ευρύτερη περιοχή της Ελαφονήσου. Μεταξύ αυτών είναι ο περίφημος θαλασσόκεδρος, από τα σπανιότερα και απειλούμενα είδη του Αιγαίου και της Μεσογείου, ο «κρίνος της θάλασσας», επίσης σπάνιος, και το φυτό Σαπονάρια των Γιάγκελ, που έχει καταγραφεί μεταξύ των 50 νησιωτικών φυτών της Μεσογείου που κινδυνεύουν με εξαφάνιση και χρήζουν προστασίας. Οι αμμοθίνες, που πλεονάζουν στο νησί, έχουν διεθνώς χαρακτηριστεί ως δασικές

προστατευόμενες παραλίες. Γενικά, στην προς εκποίηση περιοχή και συνολικά στην Ελαφώνησο έχουν καταγραφεί 9 εξαιρετικά σπάνια είδη φυτών και 13 προστατευόμενα είδη πανίδας, από τα οποία τα 8 είναι απειλούμενα με πλήρη αφανισμό. Πρόκειται επομένως για περιοχή όχι μόνο σπάνιου φυσικού κάλλους αλλά και σπάνιας περιβαλλοντικής αξίας.

Ως εκ τούτου, προκαλεί τουλάχιστον κατάπληξη το γεγονός ότι το Ελληνικό Κράτος παραβλέπει τους περιορισμούς αυτούς, παρακάμπτει ευρωπαϊκές δεσμεύσεις για το ειδικό καθεστώς προστασίας που ισχύει για την περιοχή Σίμου-Σαρακήνικου και προβαίνει σε αποφάσεις εκποίησης με ανυπολόγιστες οικολογικές και οικονομικές συνέπειες για τον τόπο, την ευρύτερη περιοχή της Πελοποννήσου, εν τέλει την ίδια τη χώρα. Η στάση αυτή δεν φανερώνει μόνο μια κατάφωρη νομική παραβίαση αλλά και μία κοντόφθαλμη πολιτική που σπεύδει να θυσιάσει αβίαστα και αλόγιστα अपαράγραπτα δικαιώματα στο βωμό μιας ασαφούς πολιτικής εκποίησης της Δημόσιας Γης. Αναρωτιέται κανείς στο όνομα ποιας «εκποίησης» θα θυσιαστούν 175 στρέμματα λευκής αμμώδους παραλίας, οικοσυστήματα μοναδικά στο είδος τους, για να ανεγερθούν στη θέση τους όγκοι μεγαλοξενοδοχείων και λοιπών εγκαταστάσεων; Αντιλαμβάνεται κανείς το μέγεθος της καταστροφής. Επιπλέον, αναρωτιέται κανείς τι απομένει τελικά στον ντόπιο από τη γη του μετά την κατ' ευφημισμόν «εκποίηση» 175 στρεμμάτων και την ενδεχόμενη καταστρατήγηση του δικαιώματος ελεύθερης πρόσβασης στις θάλασσες και τις παραλίες του; Μειώνεται το Δημόσιο χρέος με την εκπόληση του τοπικού φυσικού πλούτου ή εν τέλει αυξάνεται δραματικά και ανεπίστρεπτα; Και δεν εννοώ το οικονομικό χρέος μα το άλλο, το μεγαλύτερο και σημαντικότερο, το ηθικό χρέος απέναντι στα παιδιά μας και στα παιδιά των παιδιών μας. Κάθε εκατοστό ντόπιας γης που δίδεται προς ανεξέλεγκτη εκμετάλλευση αφαιρείται από το μέλλον των παιδιών αυτού του τόπου. Για τούτο με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου, τη σύμπραξη τοπικών φορέων και συλλόγων του νησιού – μεταξύ των οποίων ο νεοσύστατος Σύλλογος Επιστημόνων Ελαφονήσου – ζητείται η άμεση και οριστική διαγραφή του ακινήτου του Σίμου-Σαρακήνικου από τη λίστα του ΤΑΙΠΕΔ. Είναι ένα αίτημα που βρίσκει σύσσωμους τους Ελαφονησιώτες απανταχού, τους πολυάριθμους φίλους του νησιού στην Ελλάδα και ανά τον κόσμο, και ευελπιστεί στην αμέριστη συμπαράσταση της ευρύτερης περιοχής και της Πελοποννήσου.

Η σημερινή διπλή επέτειος έχει επομένως πρωταρχική σημασία και αποκτά δραματική επικαιρότητα. Επαναφέρει τον αγώνα για ένωση και το αίτημα της αυτοδιάθεσης της 6ης Ιουλίου 1850 στην Ελλάδα του 2014 με έναν τρόπο που σχετίζεται άρρηκτα με το μέλλον αυτού του τόπου. Ενισχύει την πίστη στον προστάτη και πολιούχο του νησιού Αγ. Σπυρίδωνα και μας καλεί όλους – παρευρισκόμενους και μη – να θυμηθούμε, να αναλογιστούμε, και να πράξουμε με

γνώμονα το μέτρο και τη συνείδηση του δικαίου που μας διδάσκει ο ίδιος ο τόπος μας. Ο τόπος μας είναι μικρός, μα προικισμένος με μεγάλη ιστορία, τεράστια παράδοση, απaráμιλλη φυσική ομορφιά, κι ανθρώπους ζυμωμένους χρόνια με τη θάλασσα. Κι αυτές οι θάλασσες, που μας περιβάλλουν και που τώρα κινδυνεύουν με «εκποίηση», μας μαθαίνουν από γεννησιμιού μας δύο πράγματα, πολύτιμα και αξεχώριστα: ελευθερία μα και ταπεινότητα, ανεξαρτησία μα και αίσθηση του μέτρου. Τα τελευταία χρόνια, ωστόσο, φαίνεται πως λησμονήσαμε και την ταπεινότητα και το μέτρο στο όνομα του εύκολου, γρήγορου κέρδους. Τα τελευταία χρόνια φαίνεται πως χάσαμε την ικανότητα που αυτές οι θάλασσες μάς άσκησαν αιώνες τώρα: Να βλέπουμε μακριά και πλατιά, να βλέπουμε συλλογικά.

Ο μεγάλος μας ποιητής Γιώργος Σεφέρης παρουσίασε τον ανθρώπινο βίο και τη μεγάλη περιπέτεια του Ελληνισμού σαν μία περιπέτεια ναυτοσύνης σε ένα πέλαγος τρικυμισμένο, όπως η ιστορία της χώρας. Η θάλασσα γίνεται συμβολικά ο χώρος της ανθρώπινης και της ιστορικής περιπέτειας αλλά κι ο πολύτιμος χώρος της μνήμης και της νοσταλγίας. Σε ένα από τα τελευταία του ποιήματα απορεί ο ποιητής:

Η θάλασσα• πώς έγινε έτσι η θάλασσα;

[...]

Μα μπορεί να κακοφορμίσει η θάλασσα;

[...]

Κι όμως ήταν γλυκό το κύμα

όπου έπεφτα παιδί και κολυμπούσα ...

Η σημερινή διπλή επέτειος τούτο μάς καλεί όλους να αναλογιστούμε και τούτο να πράξουμε: Να μην αφήσουμε τούτες τις θάλασσες να «κακοφορμίσουν». Η αφροσύνη απέναντι στα δώρα αυτού του τόπου και στο ηθικό μέτρο που θέτουν αυτά τα νερά – η ηθική της διαφάνειας, της καθαρότητας, της ίδιας της ανθρωπιάς – είναι κάτι που δεν μας επιτρέπεται. Ο σεβασμός στον άνθρωπο είναι απαραίτητος. Μας τον επιβάλλει το ίδιο το τοπίο. Αυτός ο τόπος. Ο μικρός, ο μέγας.

(ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ του 2014 ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΕΤΕΙΟ ΤΗΣ ΕΛΑΦΟΝΗΣΟΥ)